

Людмила Бойчук
СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА
НА АМЕРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Стаття висвітлює періоди перебування С. Крушельницької за кордоном та характеризує мистецьке життя співачки на американському континенті, зокрема оперний і камерний репертуар, а також співпрацю з провідними митцями сцени.

З-поміж безлічі імен видатних українських співаків Соломія Крушельницька (23.IX 1872 – 16. XI 1952) займає провідне місце. На нашу думку, її по праву можна вважати «праматір'ю» в колі представників вокального мистецтва західної діаспори, хоча науковці стверджують, що вона є виключно українською співачкою, яка виступала на європейських і українських сценах [13, 158] і не належала до когорти українських емігрантів. Проте, визначення самого поняття «емігрант», згідно зі словниками, дає нам можливість заперечити це [8, 13], адже емігрантом вважають особу, яка тимчасово або постійно проживає за кордоном [9, 3-8], а співачка, крім гастролей, постійно проживала в Італії з 1911 до 1939 року.

Дослідник української дискографії С. Максимюк наголошує: «Шкода тільки, що С.Крушельницька ще й далі вважається «польським сопрано» [16, 19]. Він пише, що так її називають деякі американці, які займалися пропагандою слави Соломії Крушельницької: «Єдине, чого не зробили чужинці – це не достатньо пропагували її українського походження. Крушельницьку здебільшого вважали полькою або й зовсім не згадували про її національне походження» [16, 42]. Однак це твердження є суттєвою помилкою. Загальновідомим є той факт, що співачка завжди наголошувала на своєму українстві. Свідченням цього є включення в концертні програми репертуару, що містив українські народні пісні. Подруга співачки Жозефіна (Негрита) Кано де П'яцціні згадувала: «Соломія без кінця повторювала «на біс» чудові пісні своєї батьківщини, а зал все не змовкав» [11, 147]. Також критики називали її «улюбленою приймачкою країни бельканто» [12, 122]. Петербурзька тогочасна преса писала, що «...співачка вважає себе італійською артисткою» [2, 165]. Насправді С. Крушельницька говорила, що є вихованкою італійської школи співу, вона стверджувала: «Моя національність всім

відома: я її не змінювала і ніколи та ніде, без користі, не зміню, хоч підлесливість та видавання себе кимось іншим іноді приносить користь» [2, 165].

Дослідженню життя і творчості Соломії Крушельницької присвячено безліч праць. Зокрема, спогади, матеріали та листування видатної співачки подано у двох томах за упорядкуванням відомого музикознавця Михайла Головащенко [11; 12]. Життєвий і творчий шлях Соломії Крушельницької висвітлено в художньо-документальному романі-біографії української письменниці Валерії Врублевської [5]. Окремі статті про неї знаходимо в працях С. Людкевича [14], В. Витвицького [3; 4], М. Черепанина [20]. Згадують прославлену співачку в своїх спогадах провідні солісти Михайло Голинський [6] та Іра Маланюк [17], яка, до речі, була її племінницею. Біографічні дані про С. Крушельницьку знаходимо в словнику Івана Лисенка [13]. Численний доробок статей на різноманітну тематику вміщують різних років випуски українського журналу «Музика» [1; 7; 10; 18; 19] та польського журналу «Український календар» [2; 15]. Фонографічну спадщину Соломії Крушельницької подано в збірнику статей С. Максимюка [16].

Проте жоден з перелічених вище науковців, у своїх працях не акцентує на характеристиці творчого злету оперної співачки в часи її перебування на чужині. Тому висвітлення мистецького життя співачки в період її перебування за океаном досі є актуальним..

Мета статті – висвітлити вокальну творчість С. Крушельницької в період її перебування на американському континенті.

Любов до музики, власне до співу, С. Крушельницькій привили ще з дитинства. Здобувши професійну освіту, співачка багато гастролювала світом. З 1895 р. вона виступає на провідних оперних сценах Європи (Варшава, Париж, Неаполь, Мілан). З 1897 р. С. Крушельницька розпочала свої виступи на американському континенті, які тривали до 1928 р.

Хронологічно кар'єра співачки у цей період склалася так:

I період – оперна творчість:

1897 р. – п'ятимісячні гастролі Південною Америкою (м. Бергамо, м. Сантьяго, Чилі (театр «Муніципал»);

1906 р. – Буенос-Айрес (сім театральних сезонів): 1906-1911 – театр «Опера»; 1913 – театр «Колон».

II період – камерна творчість:

1923-1924 – Аргентина (театр «Сармієнто»);

1927-1928 – Нью-Йорк (концертні зали «Мекка Темпл», «Мекка Хол», концерт в Українському робітничому домі);

1928 – Буенос-Айрес (консерваторія «Тібанд-П'яцціні» в залі «Принц Джордж Холл»), Чикаго, Детройт, Ріо-де-Жанейро (Бразилія).

Перший виступ С. Крушельницької на американському континенті відбувся 29 травня 1897 р. в м. Сантьяго (Чилі) у складі італійської трупи. Це була прем'єра опери «Аїда» Дж. Верді за її участю. У цьому місці співачка виконувала головні партії в операх Ф. Галеві «Дочка кардинала» (Рахіль),

Ш. Гуно «Фауст» (Маргарита), Дж. Верді «Бал-маскарад» (Амелія), Дж. Пуччіні «Манон Леско» (Манон), а також в опері місцевого композитора О. де Сарате «Квітницарка з Лугани» (Квітницарка).

Згодом, у Буенос-Айресі, на прем'єрі опери Альфредо Каталані «Валлі», або «Ля Валлі», С. Крушельницька виконала головну партію (1906). Місцева преса (газета «La Prensa») 25 травня 1906 р. писала: «Перед нами була не Крушельницька, а сама Валлі (це справді найвища похвала, яку можна зробити актрисі)» [12, 127]. Пізніше її голос могли почути в операх «Джоконда» А. Понк'еллі, «Мефістофель» А. Бойто (тут вона зіграла одночасно дві головні ролі – наївну Маргариту і величну Єлену), «Лорелея» А. Каталані, «Лоенгрін», «Загибель Богів», «Трістан та Ізольда» Р. Вагнера, «Аїда» Дж. Верді, в знаменитій партії Мадам Баттерфляй («Чіо-Чіо-сан») і операх «Тоска» Дж. Пуччіні та «Саломея» Р. Штрауса.

Справжній успіх С. Крушельницькій принесло виконання партії Брунгільди у «Валькірії» Р. Вагнера. Особливо критика відзначала вихід в 2-му акті і декілька раз під шквал бурхливих оплесків викликала «на біс» незвичне «Го-йо-то-го»: «Оркестр змушений був припинити гру, бо не можливо було продовжувати її – такими одноставними були овації публіки» [12, 124].

До виконання кожної зі своїх ролей С. Крушельницька ставилась дуже серйозно. Відтворюючи той чи інший образ, вона ніби стверджувала: «Сьогодні я – Саломея, сьогодні я – Лоенгрін». Можливо, тому співачка досягла таких висот та здобула широке коло шанувальників. Образи в операх, які створювала співачка, були неперевершеними. Свого часу в різних рецензіях зустрічалися такі словосполучення: «незабутня Аїда», «найчарівніша Чіо-Чіо-сан», «найпрекрасніша Саломея», «ідеальна Брунгільда», «вражаюча Валькірія», і т. д. Автор книги «Повернення мадам Баттерфляй в рідне

гніздо Торре дель Лаго» Р. Коротассі ставив Соломію Крушельницьку поряд з відомими співаками М. Баттістіні, Е. Карузо, Тітто Руффо і Ф. Шаляпіним та вважав її «набагато вищою як особистість» [10, 21]. У свою чергу американський критик Дж. Дюваль дав високу оцінку С. Крушельницькій, яка, на його думку, була єдиною артисткою, що «...володіє тими ж найвищими якостями, що їх має Шаляпін, але він є жінкою: це Соломія Крушельницька» [11, 195].

Під час перебування на американському континенті С. Крушельницька співпрацювала з багатьма вокалістами. Свій перший виступ в Аргентині вона співала в дуєті з відомим на той час тенором Жаном Димитреску (в опері Дж. Верді «Аїда»). Партнерами по сцені в цей період також були Кремоніні, Ансельмі, Росселіні, Кастеляно («Манон Леско»), Клясенті («Валлі»), Лонгобарді («Трістан та Ізольда») а також яскравий представник західної діаспори Адам Дідур. Разом з останнім вона виконала одну з вдалих партій-дуєтів у «Валькірії» Р. Вагнера (С. Крушельницька – Брунгільда, А. Дідур – Вотан). Вперше це відбулося 16 червня 1906 р. в театрі «Опера» (Буенос-Айрес) під орудою маестро А. Тосканіні і тривало впродовж восьми театральних вечорів. Вихідці з України, яскраві представники західної діаспори, неперевершене драматичне сопрано та дивний бас зачарували публіку своїми милозвучними голосами. Глядачі відзначали: «...весь театр того вечора охопило почуття подиву і зачарування, в якому поєднувалось глибоке враження від оригінального твору із захопленням від дивовижного голосу...» [12, 127].

Співпраця С. Крушельницької з такими диригентами, як А. Тосканіні, Л. Муньйоне, давала плідні результати. Вони були для неї не лише наставниками, але й друзями. Для прикладу, знаменитий маестро Леопольдо Муньйоне завжди підкреслював: «Бравіссімо, синьйора Соломія! Ви – Завжди ви!» [11, 144-145]. У той же час, не менш відомому диригентові Артуро Тосканіні Соломія Крушельницька «...видавалася йому казковим винятком, називаючи її «жінкою з поведінкою королеви», він завжди звертався до співачки за порадою... ніби душі їх жили в одному ритмі» [5, 275].

Відгуки про тріумфи оперної співачки знаходимо в тогочасній пресі. Зокрема, яскраві характеристики її виступів описують критики місцевих газет:

- «El Ferrocarril»: «Молода співачка з перших хвилин виявила свою надзвичайну талановитість. Вона співає з великою

майстерністю і природністю, майже без зусилля, тембр голосу такий чистий і ніжний, що слухати її велика насолода» [12, 126];

- «La Prensa»: «... співачка вміє надавати голосові бажаного колориту, а слову – сили почуттів» [12, 117];

- «La Revista Teatral de Buenos Aires»: «У Крушельницької дзвінке, рівне, сильне сопрано, яке змушує слухачів забути про все на світі і привертає симпатії аудиторії» [12, 118].

- філадельфійська газета «Свобода» (1928 р.): «Крушельницька і українська пісня – се дві нерозлучні товаришки... її голос є справді даром божим...» [15, 193].

З середини двадцятих років ХХ століття (датують 1914 роком [5, 330]) С. Крушельницька вела виключно камерне виконавство. Гастролюючи Західною Європою, США, Канадою вона скрізь пропагувала українську народну пісню. Співачка мала в репертуарі пісні різних народів – італійські, німецькі, російські, французькі, а також романси та солоспіви. Відмінною рисою є те, що С. Крушельницька завше виконувала їх мовою оригіналу (при цьому навіть розмовляла з людьми на їхній мові). Це свідчить про високу освіченість співачки. Під час виступу в Нью-Йорку в 1928 р. вона виконала романс американського композитора Кадмена «Блакитна вода» і «Пісню американських індіанців» англійською; «Нобіє» Респігі, «Відаліту» А. Вільямса і танцювальну пісню «Хота» де Фалья іспанською; «Пісню дударя» Падеревського польською; «Люба лялечко» Северака французькою; «Дружнє видіння» Штрауса і «Чарівну пісню» Вольфа німецькою; «Бузок» Рахманінова і «Блукаючи степом» Гречанінова російською; «Якби була я багата» Лисенка та «Гопак» Мусоргського українською мовою. Це відбулося в концертному залі «Мекка Темпл» під час сольного концерту «Пісні всіх народів».

До пісенного доробку С. Крушельницької входили оригінальні твори неперевершених мистців К. Монтеверді, В. А. Моцарта, Ф. Шуберта, Р. Штрауса, М. Равеля, С. Рахманінова та українських класиків М. Лисенка, С. Людкевича, Я. Лопатинського, О. Нижанківського, Д. Січинського. Серед американських композиторів були А. Вільямс, Флоро М. Угарте, Хосе Андре Агірре. С. Крушельницька часто завершувала свої виступи виконанням українських народних пісень. Це були різнохарактерні за жанром пісні її улюбленого краю. А саме: сумовито-задумлива «Вівці мої, вівці», жартівлива «Говорили воріженьки», обрядова «Весільні

співанки», «Ой летіли білі гуси», «Гей у полі», «Ой під гаєм зелененьким» та ін. Іноді вона виконувала їх під власний супровід.

Акомпаніаторами співачки були видатні піаністи Віто Корневалі (1928 р., Нью-Йорк) та відомий професор Рафаель Гонсалес: «Акомпанувати синьйорині Соломії Крушельницькій – це велика насолода для мене. Я ще не виступав з таким талановитим, розумним і скромним музикантом» [11, 147].

Під час перебування С. Крушельницької за океаном було здійснено єдиний фонографічний запис її голосу т. зв. електромеханічним способом (тобто з використанням мікрофона) в Чикаго фірмою «Columbia». Зазначимо, що співачці на той час вже було 55 років. У своєму дослідженні С. Максимюк зазначає, що це були дві платівки, в яких записано по дві українські народні пісні у супроводі оркестру [16, 15, с.36]:

- «Ой де ти йдеш, де ти пойдеш» (колискова пісня) та «Ой летіли білі гуси» (розплетини);

- F – 703 «Через сад, виноград» (дівоcha пісня-заклик, яка виконувалася під час обдаровування молодих на весіллі) та «Вівці, мої вівці» (пастуша), яка була перевидана пізніше фірмою «Fortuna».

У сер. XX ст., уже після смерті видатної співачки, на американському континенті були перевидані численні платівки із записами голосу С. Крушельницької. Найціннішою з них вважають платівку, випущену 1964 р. в Торонто (Канада) фірмою «Rosoco Records» з № 5211. Вона вміщувала шістнадцять творів – дванадцять оперних арій та чотири пісні.

Як патріот своєї держави, С. Крушельницька давала концерти для українських емігрантів на північноамериканському континенті. Протягом 1927 р. її співом милувалася українська громада заокеаня. «Я така рада, коли бачу, що люди слухають з насолодою, що пісня доходить до їхнього серця, а їхні переживання зливаються з моїми; коли моя пісня несе їх у світ краси і високих устремлінь. Це така велика нагорода, що іншої я не бажаю» [16, 35].

У 1928 р. «Союзом українських робітничих організацій» з ініціативи С. Крушельницької та за підтримки газети «Українські щоденні вісті» було влаштовано концерт для емігрантів з України. Концерт відбувся в залі «Мангаттан плаза». Відомо, що перед виступом співачку привітав Український хор ім. Леонтовича, а півтори тисячі слухачів, які прийшли послухати прекрасну Соломію, крізь сльози дарували їй свої овації.

Треба зазначити, що під час гастролей Південною Америкою в 1910 р. С. Крушельницька вийшла заміж за італійця Чезаре Річчіоні. До цього часу вона стверджувала, що «...я закопалася в музиці, що не здібна о чімсь іншим думати. Нещасливий був би мій чоловік, якби я і по замужжю не покинула театру. Я б його не потрапила любити так, як люблю музику...» [4, 356]. Чоловік зумів завоювати прихильність неважкої Соломії, був її палким шанувальником, музикознавцем та підтримкою (відомо, що він супроводжував співачку в гастрольних турне).

У 1910 р. відбулася ще одна неймовірна подія. Справа в тому, що під час святкування 100-річного ювілею Аргентини, а саме Національного дня (Дня Незалежності), співати гімн на сцені «Театро Ля Опера» було доручено С. Крушельницькій. Ми особливо горді за нашу землячку, яка вийшла з аргентинським прапором в руках серед безлічі відомих місцевих артистів. Це свідчить про глибоку шану та визнання С. Крушельницької за океаном.

Отже, як бачимо, популярність видатної дочки українського народу безмежна. Скрізь, де б вона не виступала, гримів шквал овацій, звучала буря оплесків. Аналізуючи мистецьке життя співачки на американському континенті в різні періоди, спостерігаємо, який вплив на його мистецьку культуру мала проста українська емігрантка. Критика оцінювала С. Крушельницьку як високопрофесійну талановиту співачку, що вміло поєднувала в собі артистизм з особистою привабливістю. У кожній з оперних партій вона перевтілювалась у свою героїню так, що слухачам мимоволі здавалось, наче на сцені справжня Аїда, Валлі чи Саломея. Лагідна, ніжна чи, навпаки, сувора та жорстока С. Крушельницька викликала повагу з боку знавців класичної оперної музики.

Плідна співпраця з провідними вокалістами, диригентами та піаністами свідчила про її високий статус. До неї прислухалися, нею захоплювалися та, зрештою, її просто любили. Серед численних співаків С. Крушельницька вирізнялась не лише своєю обдарованістю, але й освіченістю (згадаймо, що всі твори, оперні чи камерні, вона виконувала мовою оригіналу). На нашу думку, це було ознакою професіоналізму та великої наполегливої праці.

С. Крушельницька популяризувала українську народну пісню в різних куточках світу, в тому числі й на американському континенті. Вона вважала це важливим чинником прославлення України, що в той час було великим героїзмом та подвигом: «Я мала хвилини великої

насолоди, коли могла чужинцям показати красу наших народних пісень...» [15, 195]. Цілеспрямована співачка гордилась своїм національним походженням. Тому можна з впевненістю сказати, що Соломія Крушельницька понесла у світ вокального мистецтва заокеанія українську чарівність, українську пісню, українську націю.

Література

1. Бандрівська О. Ще один спогад // Музика. – 1973. – № 4 (липень-серпень). – С. 22.
2. Верба А. Соломія Крушельницька у Варшаві // Український календар. – 1973. – С. 162-167.
3. Витвицький В. З династії золотих голосів // Витвицький В. За океаном: Збірник статей. – Львів, 1996. – С. 32-34.
4. Витвицький В. Ювілейне пожнив'я // Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / Упор. Л. Лехник. – Львів, 2003. – С. 355-358.
5. Врублевська В. В. Соломія Крушельницька: Роман-біографія. – К.: Молодь, 1979.
6. Голинський М. Т. Спогади / Упоряд.: Г. Тихобаєва, І. Криворучко, Д. Білавич. – Львів: Апіорі, 2006. – С. 208-209.
7. Головащенко М. Чарівниця співу // Музика. – 1973. – № 4 (липень-серпень). – С. 20-21.
8. Історія української еміграції: Навч. посібник / За ред. Б. Д. Лановика. – К.: Вища школа, 1997. – С. 13.
9. Карась Г. Основні етапи розвитку музичної культури української діаспори / Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавство. – Вип. VI. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С. 3-8.
10. Кортопасі Р. «Мадам Баттерфляй» – триумф Соломії Крушельницької // Музика. – 1973. – № 4 (липень-серпень). – С. 21-22.
11. Крушельницька С. Спогади. Матеріали. Листування. Ч. 1. / Упор. і примітки М. Головащенко. – К.: Музична Україна, 1978.
12. Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування. Ч. 2. / Упор. і примітки М. Головащенко. – К.: Музична Україна, 1979.
13. Лисенко І. М. Словник співаків України. Енцикл. видання / Післямова М. Слабошпицького. – К.: Рада, 1997. – С. 158-159.
14. Людкевич С. Статті про виконавців // Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упоряд., ред., вст. стаття, примітки З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 1999. – Т. 1. – С. 414-430.
15. Майчик І. Соломія Крушельницька // Український календар. – 1972. – С. 192-195.
16. Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії. – Львів – Вашингтон: Видавництво Українського католицького університету, 2003. – С. 13-43, 171-173.
17. Маланюк Іра. Голос серця – Автобіографія співачки. – Львів: Вид-во «Collegium musicum» Львівського т-ва Ріхарда Вагнера, 2001. – С. 11-20.

18. Мелак О. Святкування ювілею С. Крушельницької // Музика. – 1973. – № 6 (листопад-грудень). – С. 31.
19. Мельник Л. Імені славетної співачки // Музика. – 2006. –1 (354) (січень-лютий). – С. 14.
20. Черепанин М. Сольні концерти професійних співаків і музикантів // Черепанин М. Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.). – К.: Вежа, 1997. – С. 152-178.